Ніл Гілевіч

ПЕРАЗОВЫ

вершы

Мінск
Беларусь
1967

* * *

Быў і ёсць у нашым краі
Старажытны добры звычай:
Завяршаючы вяселле,
Што стамілася ад брагі,
Малады ў свой дом аціхлы
Зноў у госці родных кліча,
Перш за ўсё бацькоў «княгіні»
У знак любові ды павагі.

Гэты звычай у народзе
Перазовамі завецца.
Сват і сваццця аглядаюць
Гаспадарку маладога,
А пасля за стол садзяцца,
Па-сваяцку чарка п’ецца,
Шчыра гутаркі вядуцца,
І забаў і жартаў многа.

Наша з музаю вяселле
Шмат гадоў гуло-грымела,
Танцавалі п’яна рытмы,
Закіпалі хмельна словы,
Ды нарэшце ўсё аціхла,
Улеглося, адшумела,
І пара гасцей мне мілых
Запрасіць на пtразовы.

СВЯТЛІЦА

* * *

Край мой беларускі, край!
Дай мне прыгарнуцца, дай!
Да твайго ляснога
Вераснога долу,
Дзе так шчасця многа
Выпала на долю,—
Дай жа прыгарнуцца, дай!

Край мой беларускі, край!
Дай ты мне напіцца, дай!
Той вады гаючай
З той крыніцы вечнай,
Дзе ад ран балючых
Ты арлоў вылечваў,—
Дай жа мне напіцца, дай!

Край мой беларускі, край!
Дай ты мне паслухаць, дай!
Як на лад пявучы
Старажытнай мовы
Тут гамоняць пушчы,
Там шумяць дубровы,—
Дай жа мне паслухаць, дай!

Край мой беларускі, край!
Дай жа мне прайсціся, дай!
Па тваіх прасторах,
Па шляхах бясконцых,
Уначы — пры зорах,
Раніцой — пры сонцы,—
Дай жа мне прайсціся, дай!

Край мой беларускі, край!
Дай мне наглядзецца, дай!
На тваё на пожні,
На лугі ды рэкі,
Каб у час апошні
Узяць з сабой навекі,—
Дай жа наглядзецца, дай!

1966 г.

* * *

Бярозы ў яркай стыні.
Мароз і цішыня.
Як гэты срэбны іней —
Я чую — дні звіняць.

І сыпяцца патроху
З маіх галін-гадоў
На белую дарогу,
На ўсланы снегам дол.

Ах, сонечныя гурбы!
Калі вас намяло?
Пасіверылі губы,
Пасеклася чало.

А ўсё яшчэ здаецца,
Я там, далёка там...
На пыльнай вуліцы ўвечар
Стаіць вясёлы гам.

Матуля каля дому
Малечу кліча спаць.
Запознена, знаёма
Калёсы тарахцяць.

У доўгай бурцы конюх
Пляцецца на начлег.
Ля ціхіх падаконняў —
Пярэшапты ды смех.

Драч дзесьці безупынку
Крычыць: «Па ра! Па-ра!»
Як ластаўка, дзяўчынка

Выпырхвае з двара.

У чорненькай спадніччцы,
У блузцы з міткалю
Бяжыць, каб не спазніцца
На першае «люблю»...

О, мілыя трывогі!
Дарма тужу, дарма!
Назад да вас дарогі
Ад гэтых гурб — няма.

Дзяўчыначку, што бегла,
Мне боязна сустрэць:
Пакуль жыву — ёй нельга,
Няможна ёй старэць!

Пакуль той вечар дзіўны
Я ў памяці нашу,
І веру ёй адзінай,
І сам сабе хлушу,

Што будзе зноў змярканне,
І будуць клёны ў епе,
І першае спатканне
Прадоўжыцца ў мяне.

1965 г.

УСУРЫЙСКАЯ ЮШКА

На Усуры, ля дачы
Пісьменніка Грачова,
З адказнаю задачай
Сядалі хлопцы ў човен:

Прыедуць госці з Мінска,
Дык трэба ж ім па-руску
Гарачай юшкі міску
Паставіць на закуску!

Каб не было замінкі
Ды суду-перасуду —
Дык тут жа ля заімкі
Закінуў кожны вуду.

Ад раніцы цягалі
Аж да абеду ўвішна.
І жонкі памагалі,
Каб толькі юшка выйшла.

Варылі-гатавалі
Паводле строгіх правіл,
У меру дадавалі
Усякае прыправы:

І часначку з цыбулькай,
І перчыку з пятрушкай…
Кацёл крактаў і булькаў,
І смачна дыхаў юшкай.

Яе магічны водар,
Духмяны пах гарачы

Мы ўчулі з парахода
За тры вярсты ад дачы.

О, што за юшка, братцы,
Усходняя, трайная!
Ніхто б не змог прыдрацца,
Хто толк у юшках знае.

Нашто ўжо быў шаноўны
Наш кіраўнік брыгады —
І той паўмісак поўны
Падліць сабе быў рады,

Хваліў бясконца юшку,
І гаспадыню славіў,
І неўпрыкмет папружку
На «вочкі» два паслабіў.

Дый кожны з нас дыхтоўна
І ахаў там і цмокаў,
І ў кожнага грунтоўна
Лабэціна узмокла.

Калі ж казаць па чэсці,
Хоць мы і цэнім права
Такую юшку есці —
Усё ж не ў юшцы справа.

А ў той любові шчырай,
А ў тых прыветах братніх,
Якія немагчыма
Забыць да дзён астатніх.

1962—1966 гг.

* * *

На змярканні, калі ў небе зоры
Праступалі, прывідна-няўстойлівыя,
Мы купаліся ў Японскім моры,
Пераездам і спякотай стомленыя.

Цішыня стаяла над затокай —
Пэўна, ветры спалі супакоенымі
Недзе там, у далечы далёкай,
За Курыламі і за Японіямі.

Толькі чуўся хвалі плёскат мерны —
Перашэпты ціхія з каменьчыкамі...
І адходзілі лагодна нервы,
Што здаваліся ушчэнт скамечанымі.

І дзівілася палёгцы цела,
Што нядаўна чулася старлыбінаю.
І нырaў у хвалях месяц белы
Песпайманай серабрыстай рыбінаю.

1962—1966 гг.

СЛЁЗЫ ШЧАСЛІВАГА ЧАЛАВЕКА

Даўно калісьці, на пачатку веку,
Марыя Косіч, паэтэса наша,
Пісала ў вершы «На перасяленне»,
Як цяжка людзям пакідаць свой край:

«Мы ж тут свет пабачылі,
Тут мы і ўзраслі,
Маладыя лецячкі
Нашы тут цвілі...»

Я прыгадаў забытыя радкі,
Калі на прыстані ўладзівастоцкай,
Дзе мы чыталі вершы роднай мовай,
Стары мужчына падышоў да нас.

Ён быў расчулены і ўсхваляваны,
Бо хліпаў носам, як дзіця малое,
Мыляў губамі, каб прамовіць нешта,
А словы не даваліся яму.

Калі ж стрымаў сябе ад слёз нарэшце,
Назваўся ціха і сказаў: — Даруйце,
Не спадзяваўся сам, што так раскісну,
Вы ўсю душу разварадзілі мне...

На нашы позіркі ён усміхнуўся
І адказаў: — Я магілёўскі родам.
Перасяленец. Сёлета вясною
Было паўвека роўна, як адтуль...

— І як жывецца вам?
— Жывецца добра.

Настаўнік я, са званнем ганаровым.
І ўзнагароды ёсць. І домік з садам.
Наогул, грэшна скардзіцца на лёс.

Быў малады — расціў сыноў і дочак,
Цяпер унукі ўжо — не хопіць пальцаў,
Каб палічыць... Такім прырос карэннем,
Што не сарвацца з гэтай мне зямлі.

Ды і зямля тут не абы-якая.
Вы самі ўпэўніліся: край багаты!
І людзі верныя: з такімі разам
Хоць і на Месяц, дык не прападзеш!

Але вось кожны раз, абы пачую,
Як заспяваюць песню беларусы
Ці загавораць моваю сваёю,—
Так і застрэне ў горле камячок...

І зноў стары заплюскаў нечакана
І пацягнуўся да вачэй хусцінкай.
А мы стаім, працятыя пытаннем:
Чаго ж ты плачаш, добры чалавек?

Ты сам прызнаўся, што кругом шчаслівы.
Пагадаваў дзяцей. Прыждаў унукаў.
Сумленны хлеб ясі. Да хлеба маеш.
Чаго ж яшчэ табе хацець, скажы?

І праца добрая ў цябе — па сэрцу,
Т ад людзей табе хвала-пашана,
І любіш край, дзе так прыжыўся моцна...
Адкуль жа слёзы гэтыя, зямляк?

Няўжо яны ад той лясной крынічкі,
Дзе піў калісьці пастушок вясковы,
Ад той крынічкі, што не перасохла
За пяцьдзесят гадоў? Няўжо адтуль?..

Калі адтуль — тады няхай жа вечна
У сэрцах б'юць і сочацца крыніцы —
Крыніцы тога шчасця, што і ў самых
Найшчаслівейшых
дапытае слёз!

1962—1966 гг.

СТАРЫЯ ДРУКАРНІ

У розных кутках беларускай зямлі
(Там помнікі б з мармуру высечы!)
Славутыя калісь друкарні былі —
Гадоў таму ледзь не паўтысячы.

Даўно супачылі ў зямлі друкары,
А плён іх сыноўняга подзвігу
Сцірала гісторыя з гэнай пары —
Дзе кроўю, дзе гучна, дзе поціху.

І месцы ўжо тыя нялёгка знайсці,
Парослыя крыўдамі-бедамі,
Дзе ўсходзілі першыя кветкі цвісці
Красы, між народаў няведамай.

О, як бы разросся той кветнік, той сад,
Хоць вёсны былі неспагаднымі,
Калі б не стаптаў заваёўнік-магнат,
Калі б чужакі не спаганілі!

Але, як зярняты з угрэтай раллі,
Слязамі і кроўю палітыя,
Ізноў прарасталі, буялі, цвілі
Бяссмертныя родныя літары!

І чулася, чулася ў стуку станкоў,
Што ім не замоўкнуць заклятымі,
Што будуць яны за хрыбтамі вякоў
Грымець паліграфкамбінатам

1965 г.

АПОШНЯЕ СПАТКАННЕ З ВЕРАНІКАЙ

Нават сціплая надзея памерці
ў роднай зямлі і тая была адабрана…
З успамінаў бацькі паэта —
Адама Ягоравіча Багдановіча

Далёка ад роднага краю,
Чый вобраз па кроплі збіраў,
У трызненні белага маю
Самотны паэт паміраў.

Ён ведаў, што болей не ўстане,
Апошнія злічаны дні.
Чаму ж аніхто не загляне
З вялікай і мілай радні?

Няшчасная доля — памерці
У смутку-тузе аднаму.
Дзвярыма на першым паверсе
Хтось грукнуў, здалося яму.

Во — крочыць па ўсходках рыпучых,
Во — клямкаю бразгае ўжо.
І стала ад шчасця балюча:
Няўжо гэта праўда? Няўжо?

О, божа! Сама Вераніка!
Яго Вераніка стаіць!
Галоўкаю русай панікла,
Журботна, тужліва глядзіць.

Букет васількоў і рамонкаў
Сціскае ля сэрца рукой…
Праклятая богам старонка
Зайшла да паэта ў пакой!

— Ну, што ж ты стаіш, Вераніка?
Не бойся! Бліжэй падыдзі!
Я столькі гадоў цябе клікаў —
І ўсё заставаўся адзін.

Я зведаў хвіліну адчаю
У гэтай чужой старане.
Цяпер адзінота, я знаю,
Навечна пакіне мяне...

За вокнамі пеніўся буйна
Захмелены ялцінскі май.
За вокнамі ўсплёснула бухта:
— Не плач, Вераніка! Бывай!

Яшчэ ты паспееш самотна
Наплакацца ў горкай журбе.
Яшчэ ты адчуеш, як моцна
Яго не хапацьме табе.

1965 г.

РАДАСЦЬ

> А я толькі верабейка,
> Узрошчаны пад Гайнай.
> *Я. Купала. «Я не сокал...»*

Незвычайную радасць
Я здабыў неспадзеўна,
Летуценнік вясковы
Чатырнаццаці год.

Аж не верыцца нават:
Гэта ж побач, за Гайнай,
Жыў вялікі Купала,
Наш найслынны пясняр!

Ад калыскі дзіцячай
Аж да сталасці самай
Гадаваўся і рос тут
На лагойскай зямлі.

Жыў у Селішчы доўга
(Гэта ж так недалёка!),
А ў Бясяды па кнігі
У фальварак хадзіў.

Ды і Прудзішча блізка —
За Гарэлым балотам!
Нашы бабы ў чарніцы
Дападалі туды...

Гэта ж тут ён калісьці
Любаваўся з пагорка
На знаёмы да болю
Дарагі краявід.

Гэта ж тут ён спыняўся
Па дарозе дадому,
Заварожаны шумам
Верхавін у бары.

Гэта ж тут, ап'янелы
Ад вясновага хмелю,
Ён пытаўся ў зязюлі,
Колькі год яму жыць...

Тут ён слухаў калісьці —
На начлезе і ў полі —
Тыя казкі-легенды,
Што жывуць і цяпер.

Тут яму назаўсёды
Песні ў сэрца запалі,
Тыя самыя песні,
Што і сёння гучаць...

Мне хацелася бегчы,
І крычаць, і пытацца:
«Ці вы знаеце, людзі?
Тут Купала хадзіў!..»

Толькі стрымліваў сорам,
Страх за ўласную тайну,
Як бы радасцю гэтай
Я не выдаў сябе:

Як падпольшчык, хаваў я
Самаробны блакноцік
З самай першай нясмелай
Песняй сэрца свайго.
1963 г.

ТВАЯ СВЯТЛІЦА

Хоць раней
Не прыходзіў сюды —
Я пазнаў,
Я не мог памыліцца:
Гэта свеціцца сонцам
Твая
Залатая
Святліца.
Вось твае дываны —
Твой пасаг,—
Ты іх выткала слаўна!
За лісточкам лісток
Падбірала на ўток,
Каб прыгожа глядзелася.
Твае тонкія пальчыкі
Іх рассцілалі
Нядаўна...
Толькі дзе ж ты сама?
Што не бачу цябе?
Дзе ты дзелася?
Ах, ну пэўна ж:
Пайшла па ваду —
Па вадзіцу ў крыніцу.
Ты не знала,
Што ў госці прыйду —
У тваю залатую святліцу.
Я цябе пачакаю —
Ты вернешся,
Я пачую,
Як зойдзеш у сенцы,
Як пачопачкі
Весела бразнуць...

О, якім тады громам
У сэрцы
Адзавецца ім музыка —
Тая,
Што колькі ўжо дзён
Нарастае,
Як хваля, бязгучна!
Як падхопіць яна мяне
Ручанькам белым
Насустрач!..
Толькі штосьці
Няма цябе доўга.
Няма цябе.
Дзе ж ты забавілася?
Мо вядзерца ўпусціла?
Ці хто затрымаў?
Ці нядобрае здарылася?

Спахапляюся,
Нібы ад сну:
Трэба бегчы хутчэй
Да крыніцы!
Трэба бегчы!..
Чаго ж я стаю —
Між бяроз,
У асенняй святліцы?
1966 г,

* * *

Мой мілы птах,
Мой жаўранак,
Ты што так рана ўзвіўся?
Яшчэ зары пажарам
Усход не запаліўся.

Чаго звініш так радасна
Сярэбраным званочкам?
Ці што ўзыходзіць раніца?
Ці што мінае ночка?

Ці ўгледзеў нас звысоку ты
І сыпануў з-пад неба:
«Шкада, шкада, а ўсё-такі
Вам развітацца трэба!»

Звіні,
Звіні,
Мой жаўранак,
Звіні, не сунімайся,
Да нашых незахмараных
Лятункаў падымайся!
1966 г.

* * *

У тым сяле, дзе я не быў ніколі
І нават дзе яго шукаць — не знаю,
Ёсць хата ў яблынях, парог якое
Я толькі ў сне парой пераступаю.

І зноў і зноў там, ледзь сцямнее ў полі,
Хаджу, як прывід, з вечара да ранку —
Усё запаветную шукаю брамку
У тым сяле, дзе я не быў ніколі.
1961 г.

* * *

Не пакідай мяне, мой светлы сум,
З табой мне хораша на адвячорку
Хадзіць і слухаць лесу ціхі шум,
Пакуль суцемак не запаліць зорку.

У небе хмаркі, як абрыўкі дум,
Плывуць туды, дзе сонца сядзе хутка.
Гусцеюць цені у лясных закутках...
Не пакідай мяне, мой светлы сум.
1961 г.

* * *

Жнівень, арэхі і жоўтыя восы,
Што заміналі цябе цалаваць.
Першы маток павуціны бялёсы.
Пах пераспелай травы ў галавах.

Недзе на пожні рыпелі калёсы,
Недзе далёка матор тарахцеў…
Як бы я сёння паслухаць хацеў
Казку, што баялі жоўтыя восы!
1965 г.

* * *

Замірае,
Сціхае
Мая залатая дуброва,
Асыпае,
Скідае на дол
Свой задумлівы ўбор.
Не звініць і не льецца
Раздольна-вячыстая мова,
Толькі шорхат сухі пад нагамі,
Як скарга-дакор.

А нядаўна ж яшчэ —
На пачатку нядоўгага лета —
Божа мой,
Што рабілася тут,
Што за свята было!
Як усё бушавала,
Буяла лістотай і цветам,
Як усё гаманіла,
Спявала,
Гукала,
Гуло!

Колькі радасці
Чулася ў кожным разбуджаным гуку
Колькі сілы
Укладалася ў сокат,
І строкат,
І свіст!
Кожны парастак прагнуў
Узвысіцца дрэвам магутным,
Кожны лісцік хацеў
Разрасціся ў агромністы ліст.

Дзе ж падзелася ўсё,
Што замест вячыстага слова—
Толькі шорхат сухі пад нагамі,
Як скарга-дакор?..
Замірае,
Сціхае
Мая залатая дуброва,
Асыпае,
Скідае на дол
Свой задумлівы ўбор.
1966 г.

СНЕЖАНЬСКАЯ ІМПРЭСІЯ

Белыя
сыпяцца долу крышталікі,
Белыя
крышацца хмаркі ўгары.
Сосны
захутаны ў белыя шалікі.
Белая
мітусь у белым бары.
Белая,
мяккая ціша няхрусткая,
Белай
дрымотай спавіты кусты.
Белае
белле... Зіма беларуская...
Што ж
мне не дорыш снягурачку ты?..
1965 г.

* * *

Не баюся, што мой век не вечны,
Што падамся за дзядамі следам.
Калі міф пра пекла недарэчны —
Дык чаго баяцца стрэчы з дзедам?

Пашкадую толькі, што замала
Даражыў нявечнымі дарамі:
І язмінпымі начамі мая,
І дажынкавымі вечарамі.

Пашкадую, што пайду ад гэтых
Дарагіх і мілых сэрцу гоней,
Што на сцежках-пуцявінах свету
Не пацісну ўжо сябрам далоней.

А мацней за ўсё я пашкадую
Перад тым, як свет пакінуць весні,
Што ўжо больш ніколі не пачую
Нашай роднай беларускай песні.
1966 г.

* * *

У старажытным горадку над Гайнаю,
Ля зруйнаванай кляштарнай сцяны,
Я думаю, як дзіка, як нядбайна мы
Парою ставімся да старыны.

Чым ганарыцца перад светам варта нам,
Чым даражыць павінен чалавек,—
Ірвём, грызём, руйнуем экскаватарам —
Тэхнічны, балазе, дваццаты век!

Гісторыю трымаюць у пашане ўсе.
Навошта ж безаглядна так наўсцяж
Мы разбурыць мінулае спяшаемся,
Як бы яно — галоўны вораг наш?

Хіба не з працы гаратліўцаў-прадзедаў
Яно вякамі паўставала тут?
Чаму ж няўдзячна гэтак абакрадзеце
Зямная памяць іх зямных пакут?

Асцеражней, таварыш, са святынямі.
Чым замяніць іх думаеш, скажы?
Страшней за ўсё, як робяцца пустынямі
Палеткі плодныя людской душы.
1965 г.

ПРЫВІТАЛЬНАЕ

Прачытаўшы вершы
васемнаццацігадовых.

Спявайце, юныя паэты!
Спяліце ў бурах пачуцця
Неўтаймаваны боль планеты,
Непераможны крык жыцця!

Магчыма, нам якраз і здзейсніць
Дзядоў вялікіх запавет:
Узняцца так на крыллях песні,
Каб чуў і бачыў цэлы свет!

Назло прарокам самазваным,
Што глуха каркаць пачалі,
Спявайце спевам нечуваным
На мове любай вам зямлі!

Спявайце, помнячы нязменна:
Пакуль паэты будуць пець —
Не быць Радзіме безыменнай,
Зямлі бацькоў — не анямець!
1965 г.

КАЗКА ПРА ДЗІВАКА

Я гэту казачку злажыў
Зусім не для забавы.
Калісь дзівак на свеце жыў,
Па смерці занядбаны.

Ну і дзівак жа быў дзівак!
Такіх не помняць былі.
Усё рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.

Ён уладыкам мог бы стаць.
Са знатнага быў роду,
А ён, дзівак, рашыў аддаць
Усё, што меў, народу.

Былі харомы ў дзівака,
А ён сказаў: «Харомы —
Калі ў другіх няма й кутка —
Раскоша бессаромных».

Мог сто кашуль шаўковых мець,
А ён сказаў: «Не трэба!
Ці ж я магу шаўкі адзець,
Калі на іншых — зрэб'е?»

Мог есці б толькі пірагі,
А ён сказаў: «Не чэсна
Жаваць пірог, калі другі
Жадзён скарынцы чэрствай!»

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.

Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Налі аднойчы ў цяжкі год
Быў голад-мор страшэнны,—
Пазвалі хлеб дзяліць яго —
Затое, што сумленны.

Праз тыдзень — верны сам сабе —
Дзівак самлеў на працы.
«Ад недаяду аслабеў!» —
Здзівіліся ў палацы.

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Яго кароль «чыніць пабор»
Паслаў у вёскі-сёлы.
Ён без даніны ў тронны двор
Вярнуўся невясёлы.

— А што ж, дзівак, ты пешшу сам?
Чаму падвод не бачым?
— Пакінуў коней мужыкам —
У іх араць няма чым!..

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А мужыкі — любілі.

Аднойчы ў беднай удавы

Дзяўчынка памірала.
Паілі лекамі з травы —
Нішто не памагала.

Тады пра горкі ўдовін лёс
Сумеў дзівак дачуцца —
Т зелле рэдкае прынёс
Удовінай дачушцы.

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Пад ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Ен чалавек вучоны быў,
Чужыя мовы ведаў,
Але з народам гаварыў
Адвечнай мовай дзеда.

«Калі мы спадчыны бацькоў,
Казаў,— пачнём цурацца,
То можна ў памяці вякоў
Без імені застацца!»

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Калі б і дзе ні крочыў ён —
Народ выходзіў з дому,
Каб ля варот зрабіць паклон,
Як госцю дарагому.

А ён капелюш падымаў,
Як з роўнымі, вітаўся,
Па імю-бацьку называў
І пра жыццё пытаўся.

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Ён чалавекам быў!.. Аднак
Зайздроснікам-вяльможам
Здалося раптам, што дзівак
Прыйсці да ўлады можа!

Кароль дачуўся тут як тут —
Жазлом жалезным грукнуў,
І дзівака на скоры суд
Павалаклі за рукі.

«Не можа быць, каб ты, дзівак,
Не ідыёт на выгляд,
Служыў народу проста так,
Без усялякіх выгад!

Не верым мы табе, дзівак!
Ты іншы, чым здаешся.
Хітрыеш: славы зведаў смак,
Цяпер да ўлады рвешся!

Занадта шмат табе падзяк
І ласкі дораць людзі.
А калі так — памры, дзівак!
Вальней нам дыхаць будзе!»

Дзівак і тут зрабіў не так,
Як іншыя рабілі:
Ён пасміхаўся ім, дзівак!
І дзівака — забілі...

Але ці час настаў такі,
Ці іншы ўзняўся вецер —
Яму на змену дзівакі
Пайшлі па цэлым свеце!

І помсту клікаць пачалі —
З агнём і з тапарамі.
І задрыжалі каралі,
Забойцы і тыраны.

А просты люд,
Што з век-вякоў
Цярпеў пакуты-здзекі,
Пайшоў на покліч «дзівакоў»,
Каб вольным стаць навекі.

Каб скрозь —
Па ўсёй, па ўсёй зямлі,
Зусім не для дзівацтва,
Усталяваць паміж людзьмі
Свабоду,
Роўнасць,
Брацтва!
1965 г.

* * *

Вось і прыйшла пара для справаздач:
Авансу больш не выдаюць, хоць плач.
І так замнога змарнаваў авансу.
Бухгалтар-крытык зверыў па балансу:
На кожную удачу — сем няўдач.

Ды бачу й сам, перагартаўшы дні,
Як слепа, вобмацкам прайшлі адны,
Як недагружана, амаль улегцы,
Другія несліся па той калейцы,
Дзе сёння — свята, заўтра — выхадны!.

Усё, што браў гадамі напавер,
Я мушу цалкам выплаціць цяпер —
За дні, а можа быць, і за гадзіны...
Дапамажы, дарадчык мой адзіны —
Да лёгкасці бяздумнай недавер!
1965 г.

НАРАЧ

Вянок санетаў

Максіму Танку

МАГІСТРАЛЬ

Перад блакітным алтаром тваім
Трымаю споведзь і прашу прабачыць,
Што я наважыўся одумам сваім
У гэтых звонкіх хвалях парыбачыць.
Таго, што тут рыбак-мудрэц злавіў,
Мне не ўлавіць, напэўнае, і блізка.
Дый што казаць: ён тут з маленства жыў,
Ён тут радзіўся, ты — яго калыска.
Ён невад тут цягнуў, нібы свой лёс,
І песня ў невадзе яго звінела —
Яна на бунт, да помсты звала смела,
Я рад, што сэрцам да цябе прырос,
Да хваль тваіх, і соснаў, і бяроз,
Што звеку ты ў маіх вачах сінела.

I

Перад блакітным алтаром тваім
Прапелі голасна такія песні,
Што разляцеліся па краі ўсім
І ўжо далей тваё імя панеслі.
І калі недзе ведаюць пра нас
І добрым словам нехта ўспамінае —
Тут ёсць, напэўнае, і тых віна,
Хто аб тваёй прыгожай славе дбае.
Ты ў сэрцах іх — як зорка ў вышыні,
Што ў цемры ночы шлях дадому значыць.
А чым жа я змагу табе аддзячыць?
Я — твой таксама. Мы — з адной радні.
Аб тым, што выспела ў былыя дні,
Трымаю споведзь і прашу прабачыць.

II

Трымаю споведзь і прашу прабачыць,
Як што не так. Калісьці ля кастра
Я напрасіў славутасць растлумачыць,
У чым сакрэт удачы песняра.
І ён сказаў: «Ні дар, ні спрыт, ні навык
Не дапаможа, калі спіць душа.
У нашай справе лепш не брацца нават,
Як сам сябе не запаліў спярша.
Увесь сакрэт у тым высокім крэда,
Што робіць шчасце труднае маім.
Я праз усё жыццё іду за ім,
І знаю сам: без гэтага сакрэта
Мне не зрабіць — хоць правядзі дэкрэтам,
Што я наважыў одумам сваім».

III

Што я наважыў одумам сваім —
Я паўтару сабе, як клятву, нанач.
А покуль што стаю ў цішы хваін
І слухаю тваё дыханне, Нарач.
Ледзь чутна ў лодку плюхае вада.
Аднекуль песню родную даносіць.
І ўцешна нібы. І чагось шкада.
І сэрца нечае спагады просіць.
Цвіркочуць побач конікі ў траве.
Агеньчык дзесьці на касе маячыць.
Такой парой, здаецца, можна ўбачыць
І зразумець, чым цэлы свет жыве...
Будзь бласлаўлёна сіла, што заве
У гэтых звонкіх хвалях парыбачыць!

IV

У гэтых звонкіх хвалях парыбачыць —
Каго не вабіла сюды, скажы?
Пакуль змаглі мы долю перайначыць,
Тут пацяшаўся доўга зброд чужы.
Ён выграбаў твае багацці-скарбы,
Хмялеў, распуснічаў і баляваў.
Твой слёзны плач, твае праклёны-скаргі
Насмешкай здзеклівай перакрыўляў.
А ты цярпела, у чаканні мсціўцы,
Які б за здзек і мукі адплаціў.
Твае прасторы морак апавіў.
Тваё здароўе кралі крывапіўцы.
Чаму ж яны не скарысталі, хціўцы,
Таго, што тут рыбак-мудрэц злавіў?

V

Таго, што тут рыбак-мудрэц злавіў,
Не праглынуць было ліхому зброду.
Сам родны край яго благаславіў
На гэты ўлоў у буру-непагоду.
Улоў ягоны — гнеў твой трапяткі,
Той чорны гнеў, што ўздыбліваў глыбіні.
Ён пераліў яго ў свае радкі,
Каб перунамі па чужынцах білі.
Ён шторму грознага адчуў прыход
Душой-барометрам па сіле ціску.
Па тым, як з роўнядзі ўзлятаў вятрыска,
Ён улавіў глыбінь водаварот.
А што сягоння тоіць тоўшча вод —
Мне не ўлавіць, напэўнае, і блізка.

VI

Мне не ўлавіць, напэўнае, і блізка
Тваіх таемных чараў прыгажосць.
Але табе я кланяюся нізка —
За тое ўжо, што ты на свеце ёсць.
Азёр дзівосных бачыў я нямала,
І калі чуў, як гучна славяць іх,
Мяне часамі крыкнуць падмывала:
«А вы да нас загляньце хоць на міг!»
Я разумею рыбака старога,
Чаму ён скрозь, куды б ні закружыў,
Як па каханай, па табе тужыў:
Апроч цябе — няма ў яго нічога,
Апроч паклону ля твайго парога...
Дый што казаць: ён тут з маленства жыў.

VII

Дый што казаць: ён тут з маленства жыў,
І з той пары, на ўцехі небагатай,
Як мацярынскай ласкай, даражыў
Тваім прыветам і тваёй спагадай.
Ты, не даверыўшы другім, сама
Яго вышэйшай мудрасці вучыла:
На свеце лепшага кутка няма,
Чым той куток, дзе маці нарадзіла.
Лепш за яго распяцца на крыжы,
Чым выракчыся, як бяздомны лыска,
Што хоць куды з-за большага агрызка
Гатоў пабегчы — толькі пакажы.
Твой сын другім не прадаваў душы.
Ён тут радзіўся, ты — яго калыска.

VIII

Ён тут радзіўся, ты — яго калыска.
А «дзе радзіўся — там і памірай».
Яго не звабіць іншая прапіска —
Чужых кутоў размаляваны рай.
Яму хапае спраў — аж лішне, можа,
На той зямлі, дзе зведаў хлеба смак,
Дзе ўпершыню падгледзеў, як прыгожа
Кладзе на вокны ўзор мароз-мастак,
Дзе ўпершыню падслухаў па бароздах
Крык журавоў, зляцелы з-пад нябёс,
Дзе ўпершыню падлеткам службу нёс,
Калі з гурмой дзядзькоў сівабародых,
Ахрышчаны ў тваіх празрыстых водах,
Ён невад тут цягнуў, нібы свой лёс.

IX

Ён невад тут цягнуў, нібы свой лёс,
І ты яму дароў не шкадавала.
Штодзень, штодзень па твой шырокі плёс
Выходзіў золакам, ледзь-ледзь світала.
Наскрозь прадублены, як вадзянік,
Раўнівым вокам акідаў прастору:
А ці не зблоціў выспу рабаўнік?
А ці не ўкралі Гатаўскага бору?
І як ні цяжка тут было яму
Парою той, што ў хвалях адкіпела,—
Ён веславаў насустрач сонцу ўмела.
Ён запавету верыў аднаму,
Што ад дзядоў прыняў. Відаць, таму
І песня ў невадзе яго звінела.

X

І песня ў невадзе яго звінела,
І вырывалася ў бязмеж-прасцяг,
І перад ёю далячынь яснела,
І ўсход барвовы палымнеў, як сцяг.
А ў песні чуўся то лагодны плёскат,
То ўздых цяжкі, то жаласлівы ўсхліп,
То посвіст ветру, то гамонка вёсак,
То шум бароў, то ціхі шэлест ліп.
То зліўшы гукі ўсе ў адзін, яна,
Як вадаспад, раўла, гула, шумела,
На цэлы край раскацiста грымела,
Як толькі можаш ты грымець адна,
Калі усходзішся з самога дна,—
Яна на бунт, да помсты звала смела.

XI

Яна на бунт, да помсты звала смела:
З ярма — на волю, з цемры — да святла.
Таму й навесці за сабой сумела,
Што акрылёна вераю была.
А той матыўчык, што сабе мармыча
У вінным чадзе моднік малады —
Ён не вядзе нікуды і не кліча,
А калі кліча — яўна не туды.
Мне з тым матыўчыкам не па дарозе,
Што пасажыр з наклейкамі прывёз.
Я не хачу за імісці ў абоз.
Не ён мяне сагрэе на марозе,
Не з ім у строй я стану па трывозе.
Я рад, што сэрцам да цябе прырос.

XII

Я рад, што сэрцам да цябе прырос,
Што ты надзейнай стала мне апорай,
Калі ў душу, як дым ад папярос,
Пранікне горыч і агорне зморай.
Ты мне забыцца не дасі нідзе,
Адкуль я, хто, і чым вядомы продкі.
Ці ў шчасці я, ці ў смутку, ці ў бядзе
Мне да цябе заўсёды шлях кароткі.
І ў спелы май, як грады лапушацца,
І спёкай чэрвеньскай у сенакос,
І ў час жніва, як грымне снапавоз,
Калі ў барах баравікі па шапцы,—
Заўсёды люба мне было спяшацца
Да хваль тваіх, і соснаў, і бяроз.

XIII

Да хваль тваіх, і соснаў, і бяроз
Вяртаўся ў думках я не раз, бывала,
Калі без родных вечаровых рос
Мая душа, засмягшы, вандравала.
І скрозь, куды б мяне ні прывялі
Шляхі-дарогі пад высокім небам,
Ты — сімвал любае навек зямлі —
Была мне ўцехай і надзённым хлебам.
І калі ўвечары ў дрымотным сне
Чужое мора пада мной цямнела
І шэптам хваль заваражыць хацела,—
Было за шчасце знаць і думаць мне,
Што ў сэрца твой дзевяты вал імкне,
Што звеку ты ў маіх вачах сінела.

XIV

Што звеку ты ў маіх вачах сінела —
Пераканаўся, абышоўшы край:
Як многа ў позірках блакіту неба —
Таго, што вымыў цёплым ліўнем май.
Ад продкаў нам застаўся гэты колер,
А для змагання мы сабе ўзялі
Чырвоны колер праўды і ніколі
Не ўступім з ім няпраўдзе на зямлі!
М веру ў гэта так жа неадступна,
Як веру ў дзень, што зменіцца другім,
Як веру ў мір, які мы адстаім,
Як веру ў сонца, што павек не стухне,
Як веру ў шчырасць песняроў наступных
Перад блакітным алтаром тваім.

1964—1965 гг.

ГАРЫЦЬ, ГАРЫЦЬ МАЯ ЛАГОЙШЧЫНА

ТЫ КАЖАШ, Я НЕ ВЕДАЮ ВАЙНЫ

— З якога ты года?
— З трыццаць першага.
— Э-Э, дык ты вайны не знаеш!.
З размовы са старэйшым сябрам

Ты кажаш, я не ведаю вайны,
Што мне было тады гадоў замала.
Чаму ж яна мае забрала сны?
На ўсё жыццё наперад сны забрала?

Чаму ж амаль не кожнае начы
Я прачынаюся, скаваны жахам?
Хачу ад смерці лютай уцячы —
І стрымгалоў бягу аўсом няжатым,

Паўзу бульбянішчам па баразне,
Да хмызняку куляюся па пожні,
Але ратунку мне няма і ў сне —
У вочы стрэл грыміць у міг апошні...

Я ведаю: пазбыцца гэтых сноў
Не дапаможа мне ніхто на свеце.
Я буду трызніць імі зноў і зноў,
Яны — мае навек, да самай смерці.

Застаўшыся з маленства на вайне,
Я аднаго хачу, мая краіна:
Каб гэта скончылася ўсё на мне.
Каб гэта ўсё не стала доляй сына.
1965 г.

ПАМЯЦЬ

У партызанскай пушчы ў снежны вечар,
На нізкіх нарах пасярод зямлянкі,
Стары Сяткевіч — знакаміты фельчар —
На плечкі шчупленькія ставіць банькі.

Ён совае маленькі факел сіні
У калпачок шкляны, і спрытна лепіць
Паміж лапатак, і перад усімі
Бурчыць на маці: «Апранала б лепей…»

Каржакаваты і калматабровы,
Ён мне здаецца магам-чарадзеем,
Што прыблукаў у гэты лес зімовы,
Каб нам вярнуць шчаслівую надзею.

Я за жыццё дзівос пабачыў многа —
Знарок прыдуманых, каб свет здзіўлялі,
Але чамусь яны амаль нічога
Да скарбаў памяці не дабаўлялі.

А гэта ў сэрца залягло навечна:
На нізкіх нарах пасярод зямлянкі
Стары Сяткевіч — партызанскі фельчар —
На плечкі шчупленькія лепіць банькі.
1965 г.

ФЕНЬЧЫНА АДПЛАТА

Апавяданне

Нібы птушкі да родных гнёзд,
Павярталіся мы з лясоў
Да пустых, запляснелых хат,
Да надворкаў удзірванелых.

На дзядзінцы сабраўся сход.
Між дзядоў і жанчын — Цыбук:
Ён у вёсцы цяпер адзін
З нестарых мужыкоў застаўся.

Па-вайсковаму, без прадмоў,
Ён сказаў: — Ну, дык што, дзяды?
Трэба нам аднаўляць калгас,
Пачынаць, як калісь, спачатку...

— А з чаго пачынаць, скажы?—
Абазваўся адразу Гляк —
Дзед у зношаным шыняльку,
Падпяразаны вераўчанай.

— Што я здам на арцельны двор,
Калі курыцы й той няма?
Хіба Тэклю сваю аддам?
Дык табе й маладых хапае!..

Пад вясёлы нягромкі смех
Пакрывіўся, без слоў, Цыбук:
«Хоць стары, а дурны, маўляў».
І тады нехта крыкнуў:
— Немцы!

Па дзядзінцы, на ўвесь свой дух,
Яська бег — завадатар наш:
— Дзядзька Тодар! Хутчэй хадзем!
Немцы ў Несцерышынай пуньцы!..

Ахнуў, войкнуў, загуў натоўп.
— Ціха! — злосна сказаў Цыбук.
— Многа?
— Не, усяго траіх...
Там за пунькаю хлопцы сочаць!..

Мама гоніць мяне дамоў:
— І не думай туды, рыштант!
Не ўцякай, бо заб'ю! — крычыць.
Гэткай злоснай яе не помню.

Мама, мама, занадта шмат
Куль прапела за тры гады
Над «рыштантам» тваім, каб ён
Пабаяўся цяпер іх песень!

Я сігаю праз брамку ў двор,
Пераскокваю цераз плот
І па градах, па вішпяках
Да крыніцы старой плітую.

Пунька Несцерышына — там.
Там арэшнік — рукой падаць.
Блізка-блізка з усіх бакоў
Акружылі дзяды будынак.

Мы таксама ў кустах ляжым.
Стрэл. За стрэлам — нядружны залп.
Стрэл ізноў. І яшчэ раз залп.

— Гэй! Выходзь, немчура, на сонца!

І тады без каманды ўсе
З крыкам рынулі да дзвярэй.
Уварваліся... Дзе ж яны?
Пуста. Толькі саломы куча.

Прылажыў да пляча Цыбук
Акаваны цяжкі прыклад.
Рэха пыл узняло са сцен.
Жудкі крык паласнуў па сэрцы.

І адразу — бы вепрукі
Заварочаліся ў гняздзе,
І вылазяць пад «гэндэ гох!»
Двое брудных, зарослых, рыжых.

Трэці грабае дол рукой,
А другой — заціскае бок
І паўзе да дзвярэй з кутка,
Ночы вытарашчыўшы ад болю.

Мне здаецца, што ён глядзіць
На мяне і паўзе ка мне —
Храп са стогнам паўзе, і я
Адступаю назад са страхам.

Немец скурчыўся і прыціх.
Людзі высыпалі на двор,
Дзе Цыбук на мігі сяк-так
Зняў з палонных кароткі допыт.

— Мабыць, лёдзе з «катла» ўцяклі,
Спадзяваліся фронт дагнаць.

Трэба весці ў раён, дзяды,—
Сход, відаць, адкладзём назаўтра...

Позна ўвечар да нас зайшла
Цётка Саўчыха з навіной:
— Немца тога, што ў пуньцы быў,
Фенька Волеччына дабіла!

Кажуць, доўга глядзела перш,
Потым стала, як не свая,
Як бы штось на яе найшло,
Дык яна тады камень з долу...

Мама вохкае: — Божа мой,
Што зрабіла з людзьмі вайна:
Дзеўчыняці ў трынаццаць год
Чалавека забіць не страшна!..

Я ж не веру сваім вушам.
Фенька? Волеччын шалянец?
Тая Фенька, якую мы
Не прымалі ў хаўрус хлапечы?

Тая Фенька, што год назад,
Абгарэўшы, з агню ўцякла,
Калі хата палала іх
Разам з маці і меншым братам?..

Доўга Саўчыха ў нас сядзіць.
Доўга чуецца: — Божа мой!
Што зрабіла з людзьмі вайна!
Кім павырастуць дзеці нашы?..
1964—1965 гг.

ГАРЫЦЬ, ГАРЫЦЬ МАЯ ЛАГОЙШЧЫНА

Патрыятычная араторыя з чатырма баладамі

Горит, горит село родное,
Горит вся Родина моя.
З партызанскай песні

Гарыць, гарыць мая Лагойшчына —
І позна ўноч, і рана ўранку.
Шалёна-дзікая разбойшчына
Руйнуе край бесперастанку.

Не стала Рудні і Кандратавіч,
Датла скіпела Гарадзішча —
І плакаць некаму над стратамі,
Над чорным сумам папялішчаў
.
Гарыць Хатынь, Губа, Ідаліна,
Палаюць Ніўкі, Стайкі, Гані...
А колькі заўтра будзе спалена —
Крумкач варожыць на курганні.

Ужо зрабілася бяздомнаю
Старонка ўся ад хеўры лютай.
А вораг кружыць хмарай цёмнаю:
«Яшчэ зраблю цябе бязлюднай!»

БАЛАДА ПРА ПАСЛУХМЯНУЮ ГЭЛЮ

Не было ў удоўкі
З Гэляю турбот.
Мець дачку такую —
Проста шчасце ў хаце:

Ні адной нязгодай
За шаснаццаць год
Не пасмела Гэля
Запярэчыць маці.
Як бярозка ў лесе,
Вырасла яна:
І такою чыстай,
І такой ціхманай.
Не паспела толькі
Падарыць вясна
Пацалунак першы
Гэлі паслухмянай.
Неяк бачыць Гэля,
Стоячы ў двары:
Вуліцай да хаты
Паліцаі крочаць.
Напіліся недзе
Служкі немчуры,
Лаюцца, як выжлы,
Як звяр'ё, рагочуць.
Кінулася Гэля
Белая як снег
Цераз сад да рэчкі —
На кусты надзея.
А з гарода маці
Ёй крычыць услед:
— Гэля, стой! Вярніся!
Стой, кажу табе я!..
Гэля ўмела бегаць —
Гэля б уцякла,
Затулілі б Гэлю
Лазнякі ды вольхі.
Але ж Гэля ў маці
Добраю была:

Не магла парушыць
Мацярынскай волі.
— Дочанька, вярніся! —
Чуецца ізноў.—
Што яны нам зробяць?
Мы не вінаваты!..
І дзівачка Гэля
Пакідае схоў,
І трасецца з плачу,
І ідзе дахаты.
Ні жывой ні мёртвай
Узышла на двор.
Абступілі злыдні
Гэлю-прыгажуню.
Лупавокі унтэр
Крутануў затвор:
— У падвал — старую!
— Ты — са мной у пуню
Кінулася маці:
— Не чапай дзіця!
Раненай арліцай
Падляцела ў гневе.
Адступіў паўкроку
П’яны паліцай —
І нягучны выстрал
Сонца збіў у небе.
Пакаціўся долу
Чорны шар з гары —
За пагоркі ў полі,
Дзе аўсы жаўцелі.
І крычала нема
Цішыня ў двары
На збялелых вуснах
Паслухмянай Гэлі.

*

А пад Казанню, недзе ў Печышчах,
Стары паэт не спіць начамі.
Празорца, волат, чалавечышча
Пакутна горбіцца ў маўчанні.

Пра родны край тужліва марачы,
Глытае ўдушны дым маркоты.
О, каб цяпер яму ў Беларучы
І ў сэрцу мілыя Акопы!

Туды, дзе Прудзіцца і Селішча,
Туды, дзе Гайна і Бясяды,
Дзе да Ядвігіна аселіцай
Вялі ў Карпілаўку прысады!..

Яму так мала на Лагойшчыне
І гэтак многа-многа трэба:
Чарпнуць з крыніцы той прыгоршчамі,
Дзе хлопцы п’юць, не зняўшы стрэльбаў…

БАЛАДА ПРА ЧЫРВОНЫ КАСНІЧОК

Кожны ранак Манечка
Падбягала к маці:
«Запляці мне, мамачка,
Каснічок чырвоны!»

Маці слухаць мусіла
І ўплятала гожа
У кудзеркі русыя
Каснічок чырвоны.

Ах, як добра Манечцы
Бегаць па дзядзінцы,
На галоўцы маючы
Каснічок чырвоны!

Дома ўсе вялікія —
Мама, тата, баба —
Маню так і клікалі:
«Каснічок чырвоны!»

Толькі ў хату ранічкай
Уварваўся немец —
Выбіў з рук у Манечкі
Каснічок чырвоны.

Маня з мамай тупала
На дзядзінец людны:
«Ці забраў ён, думала,
Каснічок чырвоны?»

Мама прыгаворвала:
«Прыйдзе тата з пушчы —

Ён адыме ў ворага
Каснічок чырвоны...»

Прыпазніўся з хлопцамі
На дзядзінец бацька.
«Дзе ты, маё золатца,
Каснічок чырвоны...»

З мамаю ціхусенька
Манечка ляжала —
Цёк па шыйцы худзенькай
Каснічок чырвоны.

*

Гарыць, гарыць мая Лагойшчына
І кроўю сходзіць несціхана,
Як Русь калісьці пад мангольшчынай,
Пад капытамі Чынгісхана.

Раз не ўдалося з сэрцаў выпалаць
Свабоды сімвал непакорны —
Самыя сэрцы хочуць выпаліць,
Ператварыць у вугаль чорны!

І стогне неба, пагражаючы,
І бомбы сыпацца, як плашкі,—
І на Барыскі, і на Жабічы,
І на Дзяніскі, і на Дашкі.

Зямля ў агні пякельным корчыцца
І адказаць сабе не можа:
Калі ж, калі, нарэшце, скончыцца
Шаленства набрыдзі варожай?

БАЛАДА, ЯКУЮ НЕМАГЧЫМА РАСКАЗАЦЬ ДА КАНЦА

Пасты — на дарогах, ля гумнаў — пасты,
Засада — на кожнай сцяжынцы.
Сям'ю за сям'ёю у свіран пусты
Прыкладамі гоняць чужынцы.

І бачыць жанчына, што выйсця няма,
Ад роспачы — блага жанчыне.
«Схаваю сыночка... Загіну сама,
Дык, можа, дзіця не загіне...»

Сказала: — У грады, сыночак, бяжы!
Бяжы! — Загадала малому.—
Стуліся ў разорцы і ціха ляжы,
Пакуль я вярнуся дадому!..

Пражэрліва ліжа смяротны агонь
Бензінам аблітыя сцены.
Стаяць і любуюцца каты кругом,
Як шэрыя прывіды-цені.

Аж раптам: бяжыць хлапчанё на пажар,
І плача, і слёзы глытае,
І трэ кулачкамі замурзаны твар,
І штосьці пра маму пытае.

Ці голас матулі пачуўся яму
У жудасных крыках пакуты?
Ці можа ў разорцы сырой аднаму
Даўгімі здаліся мінуты?

— Хадзі! — мацюгнуўшыся, карнік сказаў.

Хадзі, бальшавіцкае семя!
Пакуль яшчэ стрэльбу ты ў рукі не ўзяў
Хай вецер твой попел рассее!..

Хапіўшы малога, нібы зайчаня,
Узняў над сабою...

*

Гарыць, гарыць мая Лагойшчына,
Але ў адплату за пажары —
На дол хрыбтом перахрабошчаным
Распасціраюцца пачвары.

Трашчаць масты, дарогі дыбяцца,
Ляцяць саставы пад адхоны,
І, растрыбушаныя, сыпяцца,
Як гнёзды восаў, гарнізоны.

А ў пушчу цёмную Вяпрацкую,
А ў векавечны бор Руднянскі —
На бой, на смерць, на вернасць брацкую
Народ шыбуе партызанскі.

Тваю трагедыю, Лагойшчына,
Што будзе помніцца да скону,
Ён не пакіне неадпомшчанай
І не даруе анікому!

БАЛАДА КОЛІШНЯЙ ВУЛІЦЫ

Я была зусім звычайнай —
Невялікай, ціхай вулкай,
Па канцах — крыху пясчанай,
Пасярод — грудаста-мулкай.

Я была ў рабінах, вербах,
У штыкетах і парканах,
У пакрыўленых асверах,
За платамі паўтырканых.

Хоць гуло струной трывожнай
Нада мной маё сучассе —
Кожны вечар шыбай кожнай
Мне дарыў людское шчасце.

Снег сыходзіў — я чакала
Самых першых босых пятак
І нібы сама ўцякала
Ад вачэй сварлівых матак.

Раніцою мякка быдла
Шаргацела капытамі,
Пастушкі ішлі — нібыта
Росных долаў капітаны.

Як вяселле праязджала —
Беглі коні ашалела,
Я ад тупату дрыжала —
Мне ні трохі не балела.

А балела страшна ў дыме,
У агні тым, што аднойчы

Па-над хатамі маімі
Заклубіўся апаўночы.

Ні парканаў, ні штыкетаў,
Ні рабін маіх не стала.
Толькі гора з лета ў лета
Горкім зеллем прарастала.

Я пакрыта і сягоння
Палыном, сівым, як прысак,
Хоць сябе ранейшай помню
Да балючых самых рысак.

Вы, турысты, не ламайце
Палыну — прашу зарана,
І па мне — цішэй ступайце:
Я — зямлі жывая рана.

Фотаздымкаў не рабіце —
Ні к чаму і недарэчы:
Хіба можа ў іх адбіцца
Немы крык нечалавечы?

Так запомніце, без картак:
Сэрцам, нервамі, вачыма...
Ці я гэтага не варта?
Недастойная, магчыма?

Што ж тады пільней і болей
Чалавецтву помніць трэба,
Каб яшчэ страшнейшым болем
Не працяць зямлю і неба?

*

У свеце знаюць смутак Лідзіцэ
І Арадур у горкай скрусе.
А партызанкай першай лічыцца
Зямля бясстрашнай Беларусі.

Павек забойцаў ненавідзячы,
Мой край і кроплі не прыдумаў
Пра нашых дзевяць тысяч Лідзіцэ
І дзевяць тысяч Арадураў.

У нас агонь каціўся вёрстамі,
Па ўсёй зямлі гудзеў лавінай,
Забраўшы кожнага чацвёртага,
І — два мільёны з палавінай!

У нас усе бары і ельнікі —
Музеі славы несмяротнай.
Вы знайце гэта, пераемнікі
Вялікай доблесці народнай.

Не забывайце сцежкі даўнія,
Што мсціўцы вытапталі ў лесе,
Калі праз ночы легендарныя
Вам светлы дзень насустрач неслі.

Не забывайце, што не ўсе яны
Садзяцца сёння між гасцямі,
Што нашы долы-горы ўсеяны
Не толькі ворагаў касцямі.

Усё, чаму яны не здрадзілі:
І праўду іх, што ў бой вадзіла,
І веру іх, якой не страцілі,—

Спытае заўтра з вас Радзіма.

І песень тых, што грозна пеліся:
«Фашыстам спуску не давайце!»,
Якімі сэрцы ў сцюжу грэліся,
Вы песень тых — не забывайце!

І мовы той, што з гулу полымя
І з-пад зямлі, жывою з ямаў
Крычала, рвалася праклёнамі,—
Вы не цурайцеся таксама!

І дум, што думаліся ў горычы,
І слёз, што выплакалі маткі,
Пра свой бясхмарны дзень
гаворачы,
Не забывайце іх, нашчадкі!

Душою радасна-ўлагоджанай
Не забывайце, што і сёння —
Гарыць, гарыць мая Лагойшчына
Трывожным полымем бяссоння.
1966 г.

ЗА БУГАМ, ЗА ДУНАЕМ І НАД САВАЙ

* * *

Над Белавежаю — шугае сонца,
Над Белавежаю — высокі дзень.
А ў Белавежы — цэдзяць водар сосны,
На баравінах млее рэдкі цень.

А ў Белавежы, па прагалку вузкім,
Дзе курганок магільны горбіць дол,
Ля абеліска хлопцам беларускім
Сышліся людзі з навакольных сёл.

Паклаўшы кветкі смутку і любові —
З лугоў рамонкі, а з палян званкі,—
Усе ў святочным, тоўпяцца гурбою,
І вочы труць хусцінкамі жанкі.

Счапіўшы рукі ля грудзей гаротна,
Яны глядзяць на золата імён.
А ў сэрцы ў кожнай — боль па блізкіх, родных,
Якім другія дзесь нясуць паклон.

А вочы ў кожнай — як у маткі боскай:
Усё той жа крык, няўчуты праз вякі:
Калі ж, калі, вялікі род людскі,
Ты станеш жыць без войнаў і забойстваў?

1964—1965 гг.
Беласток

АСВЕНЦІМ

«Нас тут было чатыры міліёны!» —
Крычыць жахлівы надпіс са сцяны.
«Усім, усім падпальшчыкам вайны
На ўсе вякі мы шлём свае праклёны!

Нас з'еў агонь — чатыры міліёны
Мужчын, жанчын, дарослых і дзяцей.
Скажыце: дымам з вогнішча касцей
Сягоння свет ужо не заімглёны?

Скажыце — мёртвыя, мы хочам знаць:
З жаночых кос, як таннай сыравіны,
Ужо не ткуць сягоння мешкавіны
І дываноў, каб ногі выціраць?

А каб мільёнамі не паміраць —
Вы знаеце, што вы рабіць павінны?»
1964—1965 гг.

У «ВОЎЧЫМ ЛОГАВЕ»[1]

Сядзіба тырана.
Шалёнага звера сядзіба.
Жалезабетонныя норы-хады
Пад зямлёй.
З натоўпам турыстаў
Іду і гляджу, як па дзіва,
На сцены скляпенняў —
У сажані тры таўшчынёй.

І хто мне даводзіў,
Што моцныя духам тыраны?
Не вера і ўпэўненасць імі кіруе,
А страх.
Той страх неадольны,
Што ў гэтым гняздзе мураваным
Крываваму фюрэру
Спаць не даваў па начах.
Заўсёды і ўсюды
Тыраны баяліся помсты.

Заўсёды і ўсюды
Тыранаў праследаваў страх.
І ўсё-такі помста прыходзіла —
Рана ці позна,
Каб косці іх чорныя
З ветрам развеяць у прах.
Каб доўгія потым
Стагоддзі і тысячагоддзі
Пракляццем гучала іх памяць
У вуснах людзей.

---

[1] Так называлася сядзіба Гітлера пад Кентшынам, дзе з 1941 па 1944 год знаходзілася яго стаўка.

Па шэрых руінах —
Астатках былога страхоцця —
Бязбоязна лазіць
Вяснушчаты
Заўтрашні
Дзень.
1964—1965 гг.

ВЫСОКА Ў ГАРАХ

Высока ў гарах я думаю
Пра славу маёй старонкі.
Чаму так найшло — не знаю.
У думак — свая дарога.
Ці можа, што гэткі чысты
Снег на вяршынях стромкіх?
Ці што нада мною сонца
Ды неба,
а больш нічога?
Калі ты ўзвышаўся, край мой,
Без зайздрасці славе Рыма?
Калі пад Грунвальдам прадзед
Хрыбет крыжаку патрушчыў?
Ці можа, як «ціснуў» кнігі
Людзям для дабра Скарына?
Ці як дзецюкоў на бітву
Збіраў Каліноўскі ў пушчы?

Калі твая слава, край мой,
Палёт пачала міжзорны?
Як з цемры сляпучай вывеў
Цябе правадыр-празорца?
Як мужнасцю свет здзівіў ты,
Нязломны і непакорны?
Ці мо, як з руін бязмоўных
Зноў песняй прарос да сонца?

Высока ў гарах, дзе слепяць
Зіхценнем зямля і неба,—
Здаецца, я ў казцы нейкай
Натрапіў на цуд праўдзівы.
І хораша мне і лёгка

Між небам і чыстым снегам:
Высока ў гарах я думаю
Пра славу маёй Радзімы.
1963—1966 гг.

ПЕСНЯ БАЛГАРКІ

Вяршыні залоцячы ярка,
Над Віташай сонца ўстае.
На Каменным мосце балгарка
Забытую песню пяе.

Аб горкай нядолі мінулай
Мне песня расказ павяла,
І нечым далёкім дыхнула,
І вельмі знаёмай была.

Мелодыя смутку і скрухі
Да болю напомніла мне
Аб песнях маёй Беларусі,
Аб нашай лясной старане.

Напэўна, мы роўна цярпелі
Да суднай гадзіны свой лёс,
Што гэтак аднолькава пелі
На мове праклёнаў і слёз.

Я слухаю песню балгаркі,
А сэрца забыць не дае,
Што недзе вось гэтакі ж яркі
Над ?айнаю дзень устае.
1963—1965 гг.

РОЗДУМ НА ЮБІЛЕЙНЫМ ВЕЧАРЫ ЭЛІСАВЕТЫ БАГРАНЫ

Дружа мой!
Толькі што мы з табою пабачылі
Неабдымнае мора народнай любові.
Нас апырскалі
Пырскі яго гарачыя,
Калі зала грымела нязмоўчным прыбоем.
Той хвілінай я думаў пра шчасце,
А яшчэ — пра Сінія скалы,
Што ўзнесліся горда
Над горадам Слівенам.
Шчасця паэтам заўсёды ў жыцці бракавала,
І ўсё ж яны могуць быць
Вельмі шчаслівымі.
Толькі трэба глядзець высока!
Трэба ўперад ісці далёка!
Непахісна і без апаскі —
Дарогаю самай цяжкой:
Ад танных пахвал і ласкі —
Насустрач любові людской.
І калі
Паміраць у бітве
Ці падаць без сіл
У знямозе —
Дык толькі на гэтай дарозе!
Толькі на гэтай дарозе!..
1963—1965 гг.

СЛІВЕНСКІ ГАРНІТУР

Падарунак сардэчны
І памяць сяброў —
Гарнітур мой
З адменнай балгарскай тканіны.
Я нямала
Знасіў гарнітураў за век,
Толькі гэты —
За ўсе для мяне даражэйшы.

Ніткі прала Мілена —
Я помню яе:
На сястру маю большую
Нечым падобна.
Шчыры дзякуй табе,
Дарагая Мілена!

А саткала Расіца —
Я помню яе:
На сястру маю меншую
Нечым падобна.
Шчыры дзякуй табе,
Дарагая Расіца!

Петар колеры выбраў —
Я помню яго:
Ён на брата майго
Нечым крыху падобны.
Шчыры дзякуй табе,
Брат балгарскі мой, Петар!

Шчыры дзякуй, сябры!
Вы не знаеце, што

Мне сказала
Найлепшая ў свеце жанчына?
«Калі ласка, сказала,
Я вельмі прашу:
На спатканне прыходзь
Толькі ў тым гарнітуры...»

О, як лёгка і хораша
Ходзіцца ў ім —
Па вясновай зямлі
На спатканне са шчасцем!..

Падарунак сардэчны
І памяць сяброў —
Гарнітур мой
З адменнай балгарскай тканіны.

Апранаю яго
Не ў будзённыя дні,
А ў вячыстыя хвілі
Народнага свята,
Каб адчуць,
Што пад сцягам чырвоным
Са мной
Крочаць побач
Мілена, Расіца і Петар.
Шчыры дзякуй, сябры!
1963—1965 гг.

* * *

Далёка ў полі, на пагорках варненскіх,
Дзе не чутно курортнай гаманы,
Сімфонію часоў яшчэ даварварскіх
У трыста скрыпак граюць цвыркуны.

За кожным стоеным кустом і кусцікам,
На ўвесь прасцяг без межаў і граніц —
Азвончаная незямной акустыкай
Язычаская музыка грыміць!

Здаецца, свет увесь ёй зараз поўніцца.
Яна праходзіць праз мяне ўсяго:
Ты не забудзешся? Табе запомніцца
На лісцях яблынь срэбнае сяйво?

Яна, здаецца, на зямлі не месціцца —
То адляціць увысь і прападзе,
То раптам зноў вяртаецца з-пад месяца
І ў глыб начы мяне далей вядзе.

Далей, далей, нязведанай сцяжынкаю,
Дзе водар жніўня соладка п’яніць,
Дзе векавечнай песняй старажытнаю
Сама зямля балгарская звініць.

Забуду многіх музыкантаў хваленых,
Але й прад смерцю прыгадаю зноў —
Далёка ў полі, на пагорках варненскіх,
Язычаскія скрыпкі цвыркуноў.
1966 г.

ОДА БАЛГАРСКАЙ КУХНІ

Хвала
Трываласці стала,
Што ад яды аж гнецца!
Гаспадару яго хвала
І гаспадыньцы-кветцы!
На іх вячэры больш дароў,
Чым на трапезе царскай.
Хвала гасціннасці сяброў!
Хвала зямлі балгарскай!

Хвала табе, бурштын-віно!
Пачнём з цябе, вядома.
Каб і змаўчаў — то ўсё адно
Мне не паверацъ дома,
Што гаспадар не падаваў
За глякам гляк высокі,
Што я не поўнаналіваў
Зямлі і сонца сокі!

Цябе хваліць і слоў няма,
Зялёны перац люты.
Ты ажыўляеш нездарма
Сваёй красою блюды.
Са свежай брынзай ды яшчэ
Пасля глытка ракіі —
Страляй другога — не ўцячэ,
Такой яды не кіне!

А таратор! Цябе ніяк
Не абмінеш хвалою:
І помню — лыжка мне мая
Здавалася малою.

У летні дзень, калі ў цяньку
Бывае трыццаць часам —
Ты родны брат халадніку,
Што з агурком і з квасам.

Хоць, можа быць, і не чарга,
І этыкет парушу,
Але й табе, шкембе-чарба,
Хвалу прынесці мушу.
Хаця б затое прыгадаць
Патрэбна ў словах сціплых,
Што ты — любімая яда
Паэтаў немасцітых.

Табе малюся, як бажку,
Ягнячая галоўка —
Асобым чынам у гаршку
Засмажаная лоўка.
Расшчэпіш беражна нажом,
Падхопіш на відэльцы —
І аж прыцмокнеш языком:
Ах, кухары-умельцы!

А пра баранчыка таго,
Што пёк пастух у полі,
Над жарай круцячы яго,
Каб ружавеў паволі,—
Скажу адно: калі б сам бог
Прысеў ля гэнай тушы —
То і яго ніхто б не змог
Адвалакчы за вушы!

Яшчэ, напэўна, шмат чаго
Высокай оды варта,

Але я доктара свайго
Баюся не на жарты,
Бо калі зноўку за Дунай
Збяруся, неслух гэткі,
Што я здаровы — так і знай,
Не выдасць мне даведкі!
1965 г.

БРАТАМ СЛАВЕНЦАМ

Хто сказаў, што вас нямнога —
Ледзь не меней ад усіх?
Не баяўся ж нехта бога
Так бяссорамна хлусіць!

Толькі ў сэрцах у мільёнаў,
Знаю, месціцца магло
Перанятае з далоняў
Гэта братняе цяпло!

Хто сказаў, што невялікі
Край славенскі між краёў?
К чорту нечыя падлікі
І таго, хто ў зман увёў!

На які курган наўдачу
Ні ўздымуся, ні ступлю —
Так і бачу, так і бачу
Неабдымную зямлю.

Дзе ні днюю, ні начую,
Дзе ні мушу крок спыніць —
Так і чую, так і чую:
Мова прашчураў звініць!

Так і бачу, так і чую:
Цераз сотні соцень год
Квеціць долю маладую
Незлічоны ваш народ.

АДКУЛЬ ВЫЦЯКАЕ ЛЮБЛЯНІЦА

Ежы Карузу,
Мацяшу Кмецлу

То знікне, то выбліснe сонца ўгары.
Над Альпамі далеч тұманіцца.
— Паедзем, пабачыш,— сказалі сябры,—
Адкуль выцякае Любляніца.

Дзе скалы кустоўем наўкол зараслі,
Лістотай абрыў занавесіла,—
З-пад выступаў каменя, з роднай зямлі
Струменьчыкі сочацца весела.

Тут некалі Цанкар славуты хадзіў,
Спыняўся над кожнай крыніцаю,
Ды гнеўнае слова сваё не студзіў,
Што спела ў душы навальніцаю.

Сыходзілі з гор партызаны сюды
І ў спёку і ў сцюжу з завеямі —
Губамі прыпасці да гэтай вады,
Няйначай да сэрца Славеніі...

Калі неаднойчы я слухаў пасля,
Як госцю даводзілі горача,
Што тут і найлепшая ў свеце зямля,
І песні гучаць тут пайхораша,

І нават дзяўчаты — нідзе за мяжой
Такая, як тут, не прыглянецца...
Я ўжо не здзіўляўся, я ведаў ужо,
Адкуль выцякае Любляніца.

БЫЛАЯ ТУРМА У БЕГУНІ

Янезу Зору

У гэтай турме катавалі заложнікаў,
Пасля адпраўлялі далёка ў Дахаў
Або недалёка — ў сырую зямлю.

Чытаю на сценах лісты іх апошнія,
Астрожніца дух непазбыўны ўдыхаю,
У літарах сэнс незвычайны лаўлю.

Амаль што не кожная споведзь смяротная —
Найшчырая споведзь без бога і храма —
З адных жа і тых пачынаецца слоў:

«Бывай, мая мамачка!», «Матанька родная!»,
«Даруй мне, матулька!», «Не плач па мне, мама»,
«Матуленька, дзе ты? Ці ўбачымся зноў?..»

Да маці, да мамы і з карцэраў Бегуні
Ірваліся думкай дарослыя дзеці,
Каб сэрцам іх голас учула здаля.

Да маці, да мамы ў маленстве мы бегалі,
Калі нас, здаралася, крыўдзілі дзесьці...
О, маці — заступніца!
Маці мая!..

ФРАНЯ

Барысу Патэрну

Цішыню над гарамі
Вечар глушыць паволі імглой.
Мы вяртаемся з Франі —
Партызанскай бальніцы былой.

Там, над прорвай цясніны,
На высокім скалістым плячы,
Засталіся хаціны,
Што далі мне на памяць ключы.

Я наклаў іх у сэрца,
Каб аднойчы вярнуцца туды.
Бо і я — спаткаемца
Братняй славы і братняй бяды.

Бо і мне немагчыма
На спакойны настроіцца лад,
Дзе сляпымі вачыма
Пазіраюць легенды з палат.

Дзе цыбатыя нары
Ды пустыя рады тапчаноў,
Дзе крывавілі раны
Самых верных дачок і сыноў.

Іх насілі калісьці
Не па сцежках туды — па вадзе,
Што ў цясніне-калысцы
Не кідала ні следу нідзе.

Толькі сонца ды вецер,

Ды маўклівы, як сторалж, арол —
Зналі-ведалі ў свеце
Лёсу іх неразгадны пароль...

Мы спускаемся долу.
Ехаць, Франя, пара. Выбачай.
У дарогу дадому
Нас праводзіць грымучы ручай.

Там, над прорвай цяснiны,
На высокім скалістым плячы,
Засталіся хацiны,
Што далі мне на памяць ключы.

Я паклаў іх у сэрца,
Каб аднойчы вярнуцца туды.
Бо і я — спаткаемца
Братняй славы і братняй бяды.

Бо і мне немагчыма
На спакойны настроіцца лад,
Дзе сляпымі вачыма
Пазіраюць легенды з палат,

Дзе ў сутонні абрыва,
Пад масткамі, што суха рыпяць,
Белапенныя грывы
Над ілбамі каменняў ляцяць.

БАРАВІКІ НА ЛЮБЛЯНСКІМ РЫНКУ

Гудзе, гамоніць тлумна рынак —
Славуты Воднікавы пляц.
Гукае лета з поўных скрынак:
«Прашу купляць! Прашу купляць!»

Смуглеюць горы абрыкосаў,
Палаюць персікаў бурты.
Гаспадары праводзяць коса:
«Ці не шукаеш лепшых ты?»

З іх кожны рад накласці з верхам —
У кош, у торбу, у кулёк.
Ды скрозь нязвыклы фарбаў вэрхал
Сваё угледзеў я здалёк.

На доўгіх століках, уроссып,
Як карапузы-хлапчукі,
Нядаўна вымытыя ў росах,
На сонцы спяць баравікі.

Хоць нейкім колерам інакшым
Брылі цямнеюцца ва ўсіх —
Такім дыхнула родным, нашым,
Аж я зажмурыўся на міг.

Аж запяршыла нешта ў глотцы.
Стаю і бачу, нібы ў сне,
Як іх у Коласаве хлопцы
Латошаць, чэрці, без мяне.

* * *

Вазьмі мяне к сабе пад парасон!
Ты бачыш, як неміласэрна хвошча?
Пакуль дайду — прамокну нізавошта...
Вазьмі мяне к сабе пад парасон.

Давай пакрочым побач, удваіх,
Пад несціханы і зласлівы лопат.
Няхай злуе сабе! Які нам клопат,
Калі мы пойдзем побач удваіх?

Я раскажу табе пра дзіўны край,
Што мне святлей за ўсе святыні ў сэрцы.
Ступаючы праз лужыны-азерцы,
Я буду гаварыць пра родны край.

А ты паслухай — можа дападзе.
Табе ж амаль нічога невядома,
Як я жыву і чым багаты дома.
Дык ты паслухай — можа дападзе?

Захочаш — госцяй мілай запрашу
У нашы вёскі, пушчы і даліны,
Пад наша сонца і пад нашы ліўні
У родны край цябе я запрашу.

Каб ведала і ты, які ён ёсць,
Якой ён славы і павагі варты.
Я, можа быць, найболей вінаваты,
Што ты не ведаеш, які ён ёсць.

ВЕЧНЫ ШЛЯХ

Так дзіўна вуліца завецца,
Што нас па ўскраіну вядзе.
Ці не за тое, што, здаецца,
Канца не будзе ёй нідзе?

— Пара вяртацца,— ты гаворыш.—
Нашто нам мерацць вечны шлях?
З табой мы можам толькі горыч
Спазнаць у вечнасці ў гасцях...

Мы крочым побач, крочым побач,
Між намі вечнасці няма,
Але мне кажа гэта поўнач
І гэта вуліца сама,

Што Вечным шляхам —
крочыць вечна
Да вуснаў прыйдзецца тваіх,
А ў нас — адзін ліпнёвы вечар.
Ды той, як кажуць, на дваіх.

ХЧЭРКА[2]

Па сценах хмель павіўся,
Заслаў лістотай дом.
Балкончык прыляпіўся,
Як ластавак гняздо.

З пакою хчэрка выйшла
(Не мецьвам сну, бацькі!)
На шнур нябачны ўвішна
Чапляе ручнічкі.

Хоць знаю, недарэчы —
Стаю, нібыта ўрос:
Як белы мармур — плечы
Пад ручаямі кос,

Як ластаўчыны крылы —
Узмах бязважкіх рук...
О, божа! Дай мне сілы
Не грымнуцца на брук!

А хчэрка супіць бровы:
— Чаго, дзівак, глядзіш?
— Ды будзь жа ты здарова
Гляджу, ці паляціш!

---

[2] Хчэрка (слав.) дачка.

ШКОЦЕНСКІ МУЗЕЙ МАСТАЦТВА

Пакінуўшы сонца
За чорнаю брамай жалезнай,
Ішлі мы спачатку
Прасекай сляпой і даўжэзнай.

Што ўглыб падаёмся —
Пазналі, як холад адчулі:
Лядзянымі пальцамі
Ён зашпіляў нам кашулі.

Упрыцемку, вобмацкам,
Доўга ступалі памалу,
Пакуль не патрапілі ўрэшце
У першую залу.

Зірнуў я навокал —
І дух заняло ад здзіўлення.
Выходзіць, пра цуды
Не меў я раней уяўлення.

На сценах высозных —
Дзівосныя фрэскі і ўзоры,
На столі, бы ў небе —
Блакітна-ружовыя зоры.

Нябачаных фарбаў
І колераў скрозь пералівы,
А што найцікава —
Дык гэта скульптурныя дзівы.

Мастак беспадобны,
На бронзу і мармур нясквапны,

Тры тысячы статуй
Паціхеньку вылепіў з вапны.

Герояў маэстра,
Відаць, недалюбліваў гэты:
Са свету прыроды
Найбольш выбіраў ён сюжэты.

Вось там, на абрыве,
Цямнее арол апярэннем,
А там — касалапы
Устаў на дыбкі з чацвярэнек.

Там кактус вялізны
Сямейкай акружаны люба,
Там высіцца ўгору
Камель векавечнага дуба.

А хто гэты дзядзька —
У світцы, прыжмураны нейкі?
А братачкі! Несцерка
Наш, беларускі, з батлейкі!

І тая пастава,
І ўхмылка, што кажа нібыта:
«Пабачым, паночку,
Пабачым, чыё будзе біта!»

Уцешаны стрэчай,
Хадясу, разглядаю скульптуры.
Мастак быў праўдзівы,
Ні спешкі нідзе, ні халтуры!

Вядома, тварыў ён,

Не змушаны нечага воляй,
Пра славу не марыў,
Пра грошы не думаў тым болей.

На торг не спяшаўся,
Як пэцкаль адзін мой знаёмы,
Што лепіць пачвараў
І возіць збываць у раёны.

І дзіўна: хоць майстра
Адзін і той самы, а ў творах —
Найрозныя стылі,
І кожны другому не вораг.

Ад залы да залы,
Ад дзіва да новага дзіва
Чатыры вярсты па музеі
Прайшлі мы шчасліва.

Быў цудам нарэшце
Апошні з трохсот паваротаў,
Што раптам на сонца
Нас вывеў са Шкоцэнскіх гротаў.

НА ДАРОЗЕ

Што за сіла добрых людцаў
Пазрывала з тармазоў?
За граніцу ўсе ірвуцца —
Ад міністраў да нізоў.

Ледзь не цэлыя краіны
Пакідаюць свой парог,
Каб убегчы ў каляіны
Незнаёмых ім дарог.

Хто па справе нейкай едзе,
Хто — лячыцца ад нуды,
Хто пачуўшы, быццам недзе
Меней гора і бяды.

Хто не хоча болей верыць
Каментатарам сваім:
Хоча ўласным вокам змерыць
Нечы спад і нечы ўздым.

Нават можа здацца нехаць,
Калі збоку паглядзець:
Іншы едзе — толькі б ехаць,
Толькі б дома не сядзець!

Як бы там ні думаў хтосьці —
Свет любуецца, калі
Мір са Згодай едзе ў госці
Па расквечанай зямлі.

Едзе ўранку,
Ноччу едзе —

На прыветныя агні,
У абдымкі да суседзяў,
Да сяброў і да радні.

О, каб толькі хлебам-соллю
Сустракаў наш век людзей,
Поўнай чаркай па застоллю,
Што ад мёду саладзей!

Дык жа дзе там!
Скрозь і ўсюды,
Між гасцей, ва ўсе бакі
Едуць злыдні і прыблуды,
Едуць здрайцы і шпікі.

Цераз горы і даліны,
Нечых лёсаў крутаверць —
Едуць бомбы, едуць міны,
Едзе нелюдзь.
Едзе смерць.

І замест
Любві паклону —
Дзе прастор агнём прапах —
Зámірае крык праклёну
На скрываўленых губах.

І замест
Зарніц вясёлых,
Што маглі б праменіць з воч,
Застывае назаўсёды
У патухлых зрэнках ноч...

Я стаю ускрай дарогі,

На абочыне шашы,
І нясцерпны крык трывогі
Вырываецца з душы:

Міру,
Міру з мірных станцый,
Блаславёны будзь, візіт!

Перастаньце,
Перастаньце,
Смерцявозы, смерць вазіць!
1966 г.

ЗМЕСТ

Гілевіч Н.

Перазовы. Вершы. Мінск, «Беларусь», 1967.

108 с. 6000 экз. 50 к.

«Перазовы» — новая кніга лірыкі Ніла Гілевіча, вынік творчай працы паэта за апошнія гады. Кніга тэматычна дзеліцца на тры раздзелы: вершы, прысвечаныя роднаму краю (сюды прымыкае і вянок санетаў «Нарач»); творы, у якіх гучыць незабыўная памяць пра вайну; і вершы пра дружбу беларускага народа з братнімі народамі.

На белорусском языке
Издательство «Беларусь»
Минск, Ленинский проспект, 79
Рэдактар Х. Жычка.
Мастацкі рэдактар Л. Прагін.
Тэхнічны рэдактар Г. Аніскевіч.
Карэктар В. Крэмень.
АТ 23573. Здадзена ў набор 10/III 1967 г.
Падп. да друку 7/IX 1967 г. Тыраж 6000 экз.
Фармат 70x90'/з. Папера. Ум, друк. арк. 3,95.
Уч.-выд. арк. 3,2. Зак. 384.
Цана 50 кап.
Паліграфічны камбінат імя Я. Коласа
Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР
па друку. Мінск, Чырвоная, 23.